

A törvény és szelleme

BEVEZETÉS – TÁJÉKOZÓDÁS

1. 1994 november havában Kolozsváron hitmélyítő előadássorozat hangzott el *Isten hegyei* vezérgondolat körül. Egyik ilyen hegy a Sínai hegy volt, ehhez társult annak a hegynek jelentősége, melyen Jézus a Hegyi Beszédet mondta el. Ez a két hegy az Izrael-keresztyénség viszonyában a törvénynek az evangéliummal összefüggő, általa lehetségesített szentségi létének problémáját vetette fel. Az azonban, ami a Sínai hegyen történt, és az, amire Jézus tanított minket a Hegyi Beszédben, szellemében áthatja az egész Szentírást. Ez azt jelenti, hogy az Istenhez kapcsolódó szentségi lét problémáját a törvény szemléletében a teremtéssel kezdődően kell felvetni. E feladat elsősorban a magam számára vetette fel a kérdést: mit jelent számomra Isten által való teremtettségem, mit jelent immár a bűn körülményei között számomra a nekem ajándékozott kegyelem, de egyéni létem számára is úgy, hogy ebben benne legyen közösségi létem is mint családom, népem, nemzetem, maga az emberiség – mindez az egyház jelentése és jelentősége felől.

Miként Mózes Izraelre nézve Jézus Krisztusig előremutató személye az üdvtörténelemnek, úgy Jézus Krisztus az egész üdvtörténetet sűríti össze a maga személyében el egészen a megkegyelmezett Ádámig, s így ő előremutató személy is, el egészen az ő dicsőséges visszajöveteléig, az egyház elragadásáig, és visszamatató személy az eredendő bűn elkövetését követő pillanatig, amint ezt az Isten, az Úr, már abban a pillanatban ki is jelentette. Ez az, ami Jézus Krisztusban az evangéliumot, annak időbeliségét, történelmiségét – üdvtörténelmiségét illeti. Ami a törvényt illeti, Jézus Krisztus mint a törvénynek egyetlen hivatott és rendelt értelmezője a Hegyi Beszédben, amely egyébként az új üdvtörténeti korszakra nézve a törvény végrehajtási utasítása is, mindezt mint a törvény alkotója tette meg, mint Fiú Isten, aki a Szentháromság második Isten-személyeként ott lángolt a Sínai hegyen, és ennek homályfelhőjébe ment be Mózes.

2. Ezek az igeversek: „Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok” (Jn 8,58); „Ábrahám, a ti Atyátok örvendezett hogy meglátja az én napomat; látta is és örült” (Jn 8,56); az öröktől fogva élő Ige (Jel 1,18), akiről János apostol így szólt: „Mert hárman vannak, akik bizonyosságot tesznek a mennyben, az Atya, az Ige és a Szentlélek: és ez a három egy” (1Jn 5,7) – a teremtés végrehajtója és egyben a célja, a Mindenható (Jel

1,8), akiről Pál apostol így ír: „Mert Őbenne teremtett minden, ami van a mennyekben és a földön, láthatók és láthatatlanok... mindenek Őáltala és Őreá nézve teremtetek” (Kol 1,16) – meghatározzák az itt csupán vázlatosan tárgyalt szemléletet. A Szentháromságnak a teremtésben és a teremtés utáni jelenléte a kozmikus teremtett világban (ez érint bennünket különösen, mert ebbe a világba helyeztettünk) az Ige, valamint a Szentlélek jelenvalóságában fejeződött és fejeződik ki. Ez az Ige szólta Ádámhoz a bűneset előtt, és határozta meg számára azt a törvényileg behatárolt területet, melyen belül Istennel élő személyi viszonyban élhetett (őstörvény); ez az Ige szólta Ádámhoz a bűneset után a Kegyelem, az Evangélium meghirdetésében, s ez az Ige lett kijelentetten a megígért Mag, aki a Sátán fejére tapos és aki a Szentlélek által tapasztalatilag jelen is volt az ember életében a bűnesetet követő pillanattól kezdve mint Kegyelem. A Mag kegyelmi jelenlétét némelykor csupán az Istenre figyelő szív érezte meg, és e jelenlét vezette annak megtételére, ami Isten dicsőségét szolgálta. Ábel így tudta meg, hogy Istennek csak a juhok legdrágábbikát, az első fajzás kövérjét szabad áldozni; Séth így tudta meg, hogy a bűn sodró körülményei között csak azok tartatnak meg, akik segítségül hívják az Úr nevét, és ez a segítségülhívás azóta nemzedékről nemzedékre felhangzik a föld színéről –, máskor pedig határozott utasításként vagy éppen parancs-

ként szól ahhoz, akivel az Úr el akart végeztetni valamit az Ő akaratának való engedelmesség jegyében – Ábrám ilyen engedelmesség értelmében hagyta ott földjét, rokonságát, atyjának házáát, és indult el arra a földre, melyet majd Isten mutat neki, nem tudván hol van az; a hívők atyjaként, immár mint Ábrahám tette az oltárra Izsákot, akit szeretett.

Az engedelmességnek ezek a tettei láncolatként követve egymást nagyon világosan elénk rajzolják az emberiség történelmének azt a vonalát, mely az egyedül igaz történelem az emberiség sok szennyet és nyomorúságot maga mögött hagyó politikai történelmével szemben, és ez a történelem az *üdv-történelem*. Ez a történelem a kegyelem történelme, mely a bűnesettől fogva, visszamenőleges hatállyal Jézus Krisztus vére alatt lefolyt és lefolyásban lévő történelem. Mindazt, ami a kegyelem jegyében történt és történik, nevezetesen e történések hitből fakadó tetteit mint az embernek Istenhez való viszonyulását jelző tényeit a Magnak, Jézus Krisztusnak a vére *szövetségi aktusokká* minősíti, ami egyben azt is jelenti, az ember célratörő üdv-történelme *kegyelmi szövetség-történelem*.

Ennek a célratörő kegyelmi üdv- és szövetség-történelemnek két szakasza van; az első szakasznak célja még az egyetemes emberiség számára is a Magnak nyilvánvaló, tér-időbe zárt megjelenése, a második szakasznak pedig, mely az utolsó idő, Jézus

Krisztusnak dicsőséges megjelenése, az Ő visszajövetele egyháza elragadása érdekében.

3. Az ember élete megteremtésétől fogva mint bűneset előtti és bűneset utáni élet, Isten törvényét tükröző illetve arra vonatkoztatott élet. Ezt a törvényt mindkét érvényében *igei törvénynek* fogjuk jelölni a tárgyalás során. Ez a bűneset előtt a bűnre való tekintettel, a bűn kísértésének fenyegettségében, mely egy adott pillanatban el is következik, az *ártatlanság igei szövetség*törvényének fogalmát meríti ki, míg a bűneset után a *kegyelmi igei szövetség törvényének* fogalmát. Ezt a kettősséget azért hangsúlyozzuk ki éles határvonal megvonásával a bűneset előtti és utáni állapotot illetően, hogy hiánytalan hangsúlyt kapjon a golgotai keresztáldozat és a kereszten hullott, bűnt eltörölő megváltói vér, a megöletett Bárány vére. Ezzel kategorikusan állást foglaltunk minden olyan teológiai felfogással szemben, mely a kegyelmet elsekélyesíti, a bűneset előtti állapotot is kegyelmi állapotnak fogja fel, holott a kegyelem egy végérvényes, másként el nem hárítható halálos ítélettel kapcsolatos. Azok, akik a kegyelmet így elsekélyesítik, szándékosan vagy tudatlanul bagatellizálják a bűnt és annak zsoldját, a halált. Ezt a merev kettéválasztást Jézus élete ábrázolja ki a legvilágosabban a világ életével szemben. Az Ő emberfiúi élete, a tökéletes igaz ember élete, Ádám élete a bűneset előtt, míg a világ

élete a mi kegyelemre szorult életünk a bűneset után, mely kegyelmet az Ő istenfiúi élete, halála és feltámadása ad meg nekünk.

4. A törvény igei szövetségi minősítése mint őstörvény és mint kegyelmi törvény egészen más tematikai kérdésekkel kerül összefüggésbe a tárgyalás során mint ahogy a törvény kérdését hagyományosan a teológia tárgyalja, azaz mint sorrendi kérdést az evangéliummal való összefüggésben. Ez a kérdés és ezzel együtt a megigazulás tanának a problémája a felekezeti dogmatikák alapkérdése, melyet az illető dogmatikák illetékességi kérdésének ismerünk el. A történelmi egyházak felekezeti dogmatikájának mindegyike méltó arra, hogy a felekezethez tartozók e dogmatikát hitrendszerük vezérlő gondolatának fogadják el, és felekezetükhöz hűséggel, állhatatossággal viszonyuljanak ennek alapján. Tárgyunk, a törvény és annak szelleme mint kérdés a gyakorló keresztyén hitélet legáltalánosabb problémáit érinti mind a személyi, mind a társadalmi és mind az állam közéleti vonatkozásában, ezért felvette a személyi bűn kérdése mellett a társadalombűn és az állambűn kérdését. Ma már ezen bűnkategóriák nélkül a bűn kérdéséről beszélni nem lehet. Midőn e kérdések megbeszélésére kísérletet teszünk, a törvény kérdését egymáshoz tartozó, de mégis külön jellegű szellemi síkban vetjük fel: vertikális *e t i k a i* síkban, az Isten-

hez való viszonyulás vonatkozásában és horizontális *morál értékrendi* síkban, az Istentől rendelt társadalmiság viszonyulási rendszerében, mely az etikai viszonyulás közvetlen hatása alatt a törvény által való közvetítettségben fejeződik ki, vagy a törvény világos tudata vagy pedig csupán az etikai érzület érvényében. Ilyen vonatkozásban fogjuk meghatározni az igei törvény fogalmát háromszintes felfogásban és e törvény tartalmi fogalmi elemeinek felmutatását, mely tartalmi elemek szétdobálása a bűn diabolikus megjelenítése és ez elemek együvértartása Jézus Krisztus élete szellemének műve.

1. AZ ÖSTÖRVÉNY

1.1. Az őstörvény az ember személyi törvénye

1.1.1. Az őstörvény az ember büneset előtti, Isten által való teremtettsége különösségéből *adott* viszonyulása Istenhez, mely szankcionált viszonyulás ugyan, de a viszonyulás törvényi jellegét mégsem ez (a pozitivitás kérdése), hanem maga az ember teremtettsége határozza meg. Az ember teremttségének teljes különössége abban van, hogy Isten személy és az embernek is személyi minőséget adott azáltal, hogy saját képére és hasonlatosságára teremtette meg őt. Maga szellem lévén (Jn 4,24) a teremtetség

szintjére csökkentetten az embert szellemmel ajándékozta meg, mely az ember személyi struktúrájának a tartozéka. Ezért az ember szellemi lény volta nem pszichológiai kérdés, nem is a bölcselet ontológiai problémája még a perszonalizmus vonatkozásában sem, hanem az ember teremtettségének, az ő Isten által az Ige révén történt „megalkotásának” szeretet-ténye. Isten az embert mint személyt a maga szeretet személyi lényének közösségébe vonta a teremtés által. Ez az ember személyi létének örökre meghatározott feltétele, amely aktualizálódva mint életforma rajzolódik ki. Isten személyi szeretetvonzatában megnyilvánult életforma *törvényi életforma*, és mivel ez a *teremtő Ige* személyi valósulása mint az Ige személyi létokban történt kifejeződése, maga a törvényi életforma *igei törvényi életforma*.

1.1.2. Az igei törvényi életforma a személyi létnek Istenhez való igei teremtettségéből fakadó viszonyulása folytán úgy *igei* (adott) *okkategória*, hogy ez a viszonyulás a személyi szellemi szeretet adottsága folytán magát mint *értékkategória* nyilvánítja. (Emlékezzünk arra, Jézus Pétert feltámadása után a Tiberiástengerénél háromszori kérdéssel vallatja, szereti-e Őt, és itt az igei szellemi szeretet leválasztásáról van szó a természeti szeretet érületi-erotív nyilvánultságáról, mely ha őszinte is, csak Kajafás udvaráig ható erővel bír. Ez tehát nem *akciókérdés*, mint ahogy

a perszonalista filozófiák jó része a személy kérdését annak tekinti.) Ebben az összefüggésben végül is nem lehet arról szó, hogy az igei okkategória valami rá nézve más körülmény folytán érték kategóriává minősülne, hanem maga az okkategória az ember személyi valóságában mint érték kategória fejeződik ki. (Ebben oldódik fel a mindenféle platonisták feszültsége nem csupán általános bölcseletileg, hanem jogbölcseletileg is – Horváth Barna.) Ez szolgál alapul arra is, hogy lényegbeli különbséget tehessünk az ember személyi léte és a természeti létezők világa között. Ezek világa, maga a kozmikus lét ugyancsak az igei teremtettség valósulása, de ezek létfogalma a konkrét egyedi létezésekből elvonatkoztatott létfogalom, mert az igei ok az egyedi létezéseket tényesítő ok a természeti rend érvényében, amely természeti rend – mint más körülmény – teszi lehetővé a létezők létté való általánosítását. A személyi lét nem a rendből elvonatkoztatott fogalom, hanem magának az igei teremtettségnek célkövetkezménye: Isten személyi szeretetvonzalmában élő, személyi szeretetlényét fel-fogó lényeket akart és ez az önmagát megosztó szeretetakarát hozta létre az igei személyi lényeket mind a mennyben, mind pedig a földön. Ez a személyi szeretetakarát mozdult a teremtő Igében maga lévén a lét oka és egyben értéke is. Ezért az ember személyi alkotottsága létrendileg nem a természet tartozéka és az ember, még ha akarna is, nem tud termé-

szet lenni. Ha mégis ilyen cél vagy önértelmezés került birtokba, és ezt gyakorlattá is teszi, személyi léte nem a természeti szintre zuhan, hanem egy egészen más kategóriát jelentő létezés, a bűn meghatározottságába zárt valóság, mely mint ilyen személyi bűn, társadalombűn vagy pedig állambűn.

1.1.3. Isten mindenható hatalmához párosultan mindentudó személyi valóságában tudott valóságok létvalóságok (Zsolt 139,16) és ezek a történet valóságai is. Isten kijelentései e kettő legmélyebb, számunkra fel nem fogható összefüggésére nézve adott kijelentések a végső értékekre vagy az ezekből való kivülrekedésekre vonatkozólag. Mindezek a történetek a történelem beindulása előtt a Szentháromság kebelében a legbensőbb tanácsvégzésben vannak jelen, ahogy ez a Szentírásból kiolvasható. Ez azt jelenti, Isten világában, a Kezdet előtt, tudott lét- és történetvalóság volt: az ember nem fog megmaradni Isten személyi szellemi szeretetvonzatában, és erre a bekövetkezéskor őstragédiára nézve őstanácsi végzés az Ige testté létele, testben való kínszenvedése és megöletése (lásd Bev. 2.3.). Az embernek minden bűne, bármi legyen is az, és bármilyen szinten, bármilyen indoklással elkövetett, az Isten-gyilkosságban összpontosul ennek története előtt és története után.

Számunkra az igeileg aktualizált kijelentés világa az adott világ, és azon, ami ezen túl van, a szentség

titkának pecsétje van. Abszurd dőreség e pecsét feltörésével próbálkozni, de ez ugyanakkor a szentséget elménk számára profanizáló kárhuzatos vakmerőség is. Még a számunkra adott kijelentés-valóságokon is a szentség titokfénye remeg, ami kibeszélhetetlen alázatra készítet. E félő tudattal tudjuk azt, hogy a teremtő Ige a maga elkövetkezendő testté lételére nézve a világmindenség szellemi központjába beleteremtette a Golgotát, amely, hogy történés legyen, be kellett induljon az üdvtörténelem, és ennek erre nézve meghatározott történés kairospillanata. Így az önmagát megosztó isteni teremtő szeretetakarát, mely embert formált a föld porából (értsük ezt, amennyire lehet helyesen, de nem az evolúció, nem is Pierre Teilhard de Chardin transzformizmust valló nézete értelmében, mely véleménye szerint nem bizonyít semmit Isten állítása vagy tagadása tekintetében, hanem csupán egyszerű tény a valóság láncolatában, valami szerveződött, valami nőtt, de az – a transzformizmus – alkalmatlan arra, hogy valamit is megfejtson e növekedés végső feltételére nézve), a saját képére és hasonlatosságára a maga embermegmentő halálát is akarta és így a teremtő szeretet csodálatos intelligencia-csúcsán az önmagát áldozó megváltó szeretet magasztossága ragyog. E kettő, a teljes Isten-érthetlenség, a hódoló és imádó életformát váltja ki a személyi lét törvényi rendeltségéből, hogy nem csupán külső modellkép, hanem belső személyi irányult-

ság, mégpedig nem a praktikus ész, nem is a tiszta akarat, hanem a teremtettség és a teremtettséget visszaállító kegyelem jegyében. Ezért midőn a következőkben az értékekről lesz szó, ez nem a személyi autonómia, hanem ennek teljes és kategorikus tagadásának, a mózesi levetett saru alázatának a problémája.

1.2. A személyi lét etikai személyi lét

1.2.1. Az ember teremtettségéből adott személyi léte Istennel való *kommunikatív* személyi lét. Ez a kommunikatív személyi lét magát a létet alanyi személyi létté minősíti, és a személyi adottságot az alanyi személyiség kategóriájába helyezi minden más személyi meghatározásokkal szemben. Ez az alanyi személyiség nem csupán azt jelenti, hogy Istennel való kommunikatív adottság folytán az ember ilyenként való alanyiség tudatával bír, hanem azt, hogy ezt a tudatot az ember az Istenben való alanyultsága tudataként éli meg. Ily módon az embernek Istenhez való kommunikatív viszonyulása az istenlét alanyi személyi viszonyulásá mélyül. Ez a viszonyulás etikai viszonyulás. Ez a viszonyulás adottságot jelentő viszonyulás, és akkor a hangsúly az adottságon van; és úgy adottság, hogy viszonyulást jelent, és akkor a hangsúly a viszonyuláson van. Az etikumnak ez a kettőssége az alanyi személyiség kettős vonatkozására utal. Az etikum eb-

ben a meghatározottságban nem önmagában vett értékprobléma, hanem úgy értékprobléma, hogy az alanyi személyiség említett kettős vonatkozása a meghatározója. Ez végső soron azt jelenti, hogy az ember alanyi személyi léte egyben etikai személyi lét. Ez a lét a személyi adottság és az alanyi viszonyultság közötti feszültségbe helyezett lét. Ez a feszültség az ember Istenre szorultságának etikai alanyultsága. Ezzel a morálképzetet leválasztottuk az etikaképzetről, mely fel fogáson megdőlt minden bölcseleti etika-gondolat.

1.2.2. A kommunikatív viszonyulásban Isten a kezdeményező: Ő szólít meg, vagy olyan helyzetet enged meg, illetve hoz létre, hogy megszólítottan megszólító lehessen. A döntő tényező mindig az Ő megszólításán, az Ő szólásán van. A szóló Isten szólása az ige szólása. Isten ígét szólása mindig az áldás szólását jelenti, vagy úgy, hogy az áldás tényiségét jelenti a személyre nézve, vagy úgy, hogy abból az áldás tényisége következzen. Isten az elvetettséget sohasem szólja, csupán az ezzel kapcsolatos veszélyeztetettséget. A veszélyeztetettség szólása vagy megtérésre indít, mely a megbocsátás áldásszólását eredményezi, vagy pedig a veszélyeztetettségre való érzéketlenség megérleli az elvetettséget. Ezt Isten nem szólja, ez tényhelyzet. Az áldás tehát Isten minden ígétének lényegi tartalma. Az áldás, a megáldottság az a tartalmi keret, amelyben az ember alanyi etikai szemé-

lyisége megvalósul, és a kommunikatív – ígét közlő – kapcsolatnak Isten szólására nézve befogadó fogékonyságot támaszt. Isten úgy szól, hogy megáld. Már közelsége is megáldó szólást jelent. Az istenlét alanyi személyi viszonyultsága az etikai lét valósultságában az Isten által való áldottság helyzete és állapota.

1.2.3. Isten az embert megáldva mint etikai lényt bocsátotta általa való teremtettsége útjára olyan világba helyezetten, amelyben ezt a személyi létet a vele való kommunikatív kapcsolatban megőrizheti. Isten tehát az embert nem egy rá nézve idegen világba dobta úgy, hogy az ember a maga számára is idegen, hanem külső és belső viszonyulására nézve az alanyiság világába helyezte a személyi lét megáldottságának Istenben való alanyultsága tudásában. Ez a tudás mint a személyi tudat formája (ennek torzított formája az éntudat) a személyi etikai viszonyulást etikai aktusokban aktualizálja. Az etikai aktus lényegi tartalma a különféle megjelenítésben (gondoljunk a Hegyi Beszédre, a Lélek gyümölcseire) Isten imádata és előtte való hódolat. Az imádat és a hódolat az élő személyiség kifejeződései. Mivel Isten imádata és az előtte való hódolat minden etikai aktus lényegi tartalma, ez a kettő etikai személyi állapotot jelent. Az etikai személyi állapot az etikai aktusok láncolatában etikai életformát összesít az élet minősége értelmében (az élet minősége nem külső körülmények, ha-

nem belső tényhelyzet függvénye), az etikai életforma pedig a törvény. A törvény ebben a jelenítésben etikai erőterét tesz nyilvánvalóvá, és mint ilyen érzeteti hatását. Ebben a felfogásban a törvény elsődlegesen nem szabályok rendszere, hanem az etikai életforma szabályaként nyilvánul meg.

1.3. A törvény az etikai létforma kifejezése

1.3.1. A törvény mint etikai életformaként nyilvánuló etikai erőter (az etikai aktusok összesített értékkoncentrátuma) azért az aktualizált etikai aktusokból kitetsző szabályrend, mert nem a társadalom által tételiségében vállalt és a tételelesség követelményében igényelt jogeszmesség. Egyébként a jog és ennek eszmessége az etikához képest egészen más kategóriát képvisel. Ez a meghatározás szükségessé teszi, hogy különösséget tegyünk a tétel, a tételezés, a tételiség és a tételelesség között.

1.3.2. Tétel alatt az Isten által adott személyi etikai lét életformaként való nyilvánulását és e tény által jelzett értékigényt értjük az Ő akaratának megfelelően. Ez az Istenhez való etikai viszonyulásban az értékénység önmagára fordul vissza, és mint követelmény igényli önmagát. Így az etikai léthez a normatív tartalom hozzágondolása a személyi etikai lét számára léttételt jelent. Ez a személyi lét számára le-

het egyedi (szinguláris) vagy pedig csoport-általános (generikus). A léttétel normatív tartalmának a gyakorlati életbe való átvitele vagy annak szabályként való kifejezése a léttétel tételezése. A tételezett léttétel tételisége a léttétel egyedi alanya számára jelenti a tételezettséget, míg annak tételelessége az általános alany (csoportalany) számára jelenti a normaérték követelményét. Az előbbi a lelkiismeret térsége, az utóbbi pedig a közösségi életben (organikus lét) a tételezett normaérték gyakorlati elfogadottságát vagy szabályként való előírtságát: a kőtábla törvényét jelenti. Az igében szólott törvény szervesen épül be az etikai életformát jelentő törvénybe, és azt tételesen gazdagítja.

TÁRSADALMISÁG

1.4. Morál az etika vonzatában

1.4.1. Az Istenhez való etikai viszonyulásban alanyisággá mélyült személy alanyisága, ennek belső irányzata folytán – és ez az ember Isten által való teremtettségének másik (szociobilis) következménye – a személyközi kapcsolatokat is alanyisági kapcsolatokká bensőségesíti. Ez lényegében azt jelenti, hogy az etikai személy Istenben alanyiasultan alany, a személyközi kapcsolatban az etikai személy a másik etikai mélyben alanyiasultan alany. Az etikai személy Istenben nem alanyiasulhat úgy, hogy ugyanakkor a másik eti-

kai személyben ne alanyiasulna. Ez a vertikális és horizontális alanyiasult személy a maga Istentől való alanyiségének kötelét átdobja az etikai alanyi személynek alanyisági korlátján azok felé, akik e határoeltságon kívül vannak, hogy azokat is az alanyiség ez etikai körébe vonja. Ezt itt csupán a tematikus kapcsolódás miatt említettük meg, ez lényegében már a kegyelmi törvény tárgykörébe tartozik. Erről az őstörvény viszonyai között nem lehet beszélni.

A vertikális etikai személyi alanyiságok a személyközi kapcsolatok horizontális síkján az egymásba való alanyiasulások folytán ezeket a kapcsolatokat alanyi kapcsolatokká közvetlenül, *társadalmiságot* hoznak létre. Ezzel azt is kimondjuk, nem a társadalom „produkálja” a társadalmiságot (a maga eszközeivel, mint például civil társaságok, melyekre oly sokan esküsznek), hanem a társadalmiság szüli a társadalmat, igaz, a történelem tanulsága szerint a maga gyászos végkifejletére nézve, mert a társadalom felfalja a társadalmiságot. Ez a társadalombűn, amelyről említés történt, és amelyről a kegyelmi törvény tárgyalása során beszélnünk kell.

A társadalom lényegi tartalma az alanyiség individuálisan, kollektíve pedig a társadalmiság. Amint az etikai személy léttétele az Istenben való alanyiasulás, a társadalom léttétele a társadalmi rend, mely rend mivolta miatt kizárhatná a társadalmiságot (lásd az ábrahámiai családkapcsolatot, olvasd a Filemonhoz írt

levelet). Ez nyilván Isten személy- és társadalomértelmű jelenlétében lehetséges.

1.4.2. Az etikai értékrend a személyi alanyiságok közvetítésével sugározza be a társadalmiságot, és ez horizontális szinten a *társadalmiság morális értékrendjét gerjeszti*. A társadalmiság benső irányultságának megfelelően *organikus csoportképződményeket* hoz létre: a család és a szaporulat folyamatában az ilyen szélesebb körű képződményeket: nagycsalád, törzs, nemzetség, végső soron a nemzet mint ethnost jelentő népiség. Organikus közösségi képződmények alatt értjük tehát azokat a társadalmiság moráljellegét hordozó csoportalakzatokat, melyek mint ilyenek kollektív személyek, a kollektív alanyiság folytán, ami azt jelenti, nem az ember szervező tétének köszönhetik létüket, még akkor sem, ha külsőleg jogi, intézményi vagy intézményesült formát öltenek akár a magán – akár pedig a közjog keretében, hanem etikai személyi adottság eredményeként „adottak” és ilyenként létükben értéktényezők. Minden attól függ, ezek az organikus képződmények mennyire lényegülnek át intézményi jogi alakzatokká a hatalmi uralom érvénye alatt, szemben Isten uralmával, akinek uralma uralmi hatalom.

A morál az a személyközi értékrend, mely a társadalmiság organikus csoportképződményeinek *organikus léttételét* értéktartalommal tölti fel a tétéle-

zettség megfogalmazásában a kollektív alanyiség tételessé válása érdekében, ezek organikus önazonosságát történelmileg fenntartja, miközben értékrendi állandóságát az etikai értékrendből meríti. E fogalmi meghatározás utolsó tartalmi eleme arra utal, hogy a morál értékrendjének gyökere a személyi etikai lét normatív, léttételt jelentő öngigénylésébe nyúlik le, és abból szívja a maga értékérvényéhez szükséges érvényerőt. Ez az érvényerő végső elemzésben a törvény etikai erőtere, ennek morálszinten való hatékonysága. Konkrétan: nem azért lesz valaki gyilkos, mert tetteiben megszűnt morális lény lenni, hanem azért, mert személyében nem Istenhez etikailag viszonyuló alanyi lény.

1.4.3. Az elmondottakból világosan látható, az etikum és a morál értékrendjei értékszinteket képviselnek, melyek egymás felé hajló összetartozandóságától függ minden. Ezt döntően meghatározza az Isten felé nyitott személyi lét. (Káin a zárt személy modellje.) Ez az etikai viszonyulás kérdése az ember oldaláról tekintve. Az, hogy az ember Isten felé folyamatosan nyitott személy lehessen – ebben az esetben az ember a másik ember felé is nyitott –, az imádkozás problémája. Ádám a bűneset előtt minden bizonnyal imádkozó lény volt – az istenimádatot, mint etikai aktust, istendicsőítésben fejezte ki. A baj az volt, hogy a kísértésben nem érzett rá arra, Istent nem csupán dicsőíteni kell,

hanem segítségül is kell hívni. Az imádkozásnak ez a formája után másra várt. Ádám imádkozó életére a második Ádám, Jézus Krisztus imádkozó élete utal, mint ahogy minden eddig elmondottat a bűneset előtti személyi etikai létre nézve az alanyiasultság vonatkozásában az Ő emberfiúi életéről olvastunk le.

1. 5. Etika, morál és jog (Jog a morál vonzatában)

A személyközi alanyi viszonyulásban a morál értékrendi rendeltsége e viszonyulások társadalmisággá alanyított rendszerében a személyi etikai értékeknek – individuális és kollektív értelemben – olyan tisztelet is tartalmazza, mely ez értékek ápolásában, védelmében, sérültség esetén pedig segélyszolgálat megadásában fejeződik ki a kölcsönösség jegyében, tudván azt, hogy az ember mint etikai alanyi érték, nem csupán önmagában, hanem feltételrendszerével együtt alkotja a személyi értékállagot. Az így értelmezett morálrend a morálértékeknek azon külső aktusokban való meghosszabbítása, szemben a társadalmiság alanyi bensőségességét jelentő diszponáltsággával, melynek térségében megjelenik a jog. E jognak kezdeményezője maga Isten. Isten embert teremtve a személyi etikai viszonyulás alanyisággá való közvetlenítése érdekében az embernek megadott mindent, ami e létére nézve őt megillette. Az, ahogy Isten a

maga tetteivel statuálta a jogot, alapul szolgál arra, hogy ez etikai törvény morálszintre való letükröződésében a jog fogalmát meghatározhassuk. Az ember egyedi és organikus közösségi személyi léttételét szolgáló, valamint ez érték természetű feltételrendszerét ápoló, művelő és védő aktusok a jog aktusai. Ezekben az aktusokban a jogérték az a szolgálat, mely ez értékállagokat ezek érvényére nézve megilleti. Az emberrel kapcsolatban a léttétel által jelzett értékállag attól a pillanattól veszi érvénybeli kezdetét, amely pillanatban maga a lét tényként igazolta önmagát. Ezt megelőzően a gondosság morálértékű nyilvánulás.

1.6. Jog az etikai aktusok vonzatában

Leszűkítetten a személyközi viszonyulásokra, mivel a jog azokat az aktusokat jelenti, melyek valakit személyi létére nézve megilletnek, az embernek Istenhez való etikai viszonyulását kifejező etikai aktusok jogi jelleget öltenek. Ez azt jelenti: megadni Istennek azt, ami Őt megilleti, ez pedig az imádat és a hódolat. Ez minden más jognak egyedüli alapja.

1.7. Az őstörvény meghatározása

1.7.1. Az őstörvény fogalma igei fogalom és maga a törvény *igei törvény*. Az igei törvény az ember teremtésétől kezdődően az Egyház elragadtatásáig az

egész Szentírást áthatja, de gyökereit a bűneset előtti őstörvénybe mélyeszi és mint kegyelmi törvény kap végül az utolsó időre nézve teljesen kijelentett és kijelentetten értelmezett formát Jézus Krisztusban. Eszerint a törvény kijelentését tekintve fokozatosságok vannak, de ebben a legkülönösebb az, ami az emberi értelmet meghaladja: már az őstörvény tartalmaz mindent, amit Isten az üdvtörténet folyamán ebben a vonatkozásban lényegileg kijelent. Ennek megfelelően csupán a formaiság síkján a tételiség és a tételeesség vonatkozásában mondhatjuk azt, az őstörvény még annyi, hogy Isten a teremtett ember számára a személyköziség adottságát biztosítja mégpedig úgy, hogy egyben meghatározza a különeműség állandóságát is, mely a személyköziség alaptétele, és ennek megdőlésével továbbá már nem is lehet személyköziségről beszélni; rendelkezik a szaporodásra nézve, melyben az organikus közösségek távlatát nyitja meg; a természet értékállagának ápolására, művelésére ad feladatot, mellyel távlatilag a kozmikus világrendet a morálrendiség értékrendszerébe iktatja, a hatalom attribútumával ruházza fel az embert az élő világra nézve, mely hatalmi elv csak a használatot és az erre vonatkozó jogosítványt tartalmazza, de semmiképpen nem a teremtett szerkezeti adottságok és rendszerek megváltoztatását. Az egész kört lezárja egy tiltó parancs, mely kijelentett szankcionáltságánál fogva is tétélezetten egyedüli törvénynek lehetne te-

kinteni, a valóság azonban az, hogy ez az egyetlen tiltó parancs szankcionáltan védi a fentiekben elrendelt és meghagyott kijelentésbe foglalt értékeket mind. Mondhatjuk tehát, hogy Istennek egyetlen tiltó tételzett parancsa törvényi jelleggel ruházott fel minden morálérvényű rendelkezést és meghagyást. Ezek pedig végső elemzésben az ember Isten által való teremtettségének etikai személyi önazonosságát bástyázzák körül. Ezek a behatárolások azonban, mivel etikaiak, amint megtarthatók, úgy át is hághatók.

1.7.2. Az őstörvény meghatározása három szinten történik és magában foglalja mindazokat a sarkított elemeket, melyekről a fentiekben szó volt. Az őstörvény alapfogalma etikai vonatkozású, az ebből levezetett másodlagos következményfogalom morál vonatkozású, és ennek társadalmiságot jelentő tartalmából következik a harmadik szint következményfogalma, az organikus csoportközösségek törvényi adottsága.

a) *Az elsődleges etikai alapfogalom.* A törvény a személyként teremtett embernek Istenhez, Teremtőjéhez a teremtettségéből adott, etikainak minősült viszonyulásából következő, az Isten személyét imádó, előtte hódoló etikai aktusokban kifejező, életformaként nyivánult *etikai erőter.*

b) *A másodlagos morálérvényű következményfogalom.* Az embernek Isten által etikai személyi lété-

ben való *megáldása* az emberben istenismeretté bensőségesülve az embert Istenbe oltott *alanyi személylé* mélyíti, mely által, a törvény etikai erőterének hatása alatt is, a személyközi kapcsolatrendszer *morálértékrendi alanyi viszonyulásokká* lényegül, és ez mint *társadalmiság* fejeződik ki.

c) *A harmadlagos organikus közösségi következményfogalom.* A társadalmiság mint a morálértékrend mezeje benső irányzatának megfelelően történelmileg változó, lényegi tartalmában azonos *csoport-közösségi organikus alakzatokat* hoz létre, melynek az azt alkotó etikai személyek alanyisága a személyközi alanyiságot kifejező rendeltsége folytán a közösségi Isten előtt állás jegyében a *jogszolgálat* térségévé lényegülnek az individuális és kollektív etikai és morális létételnek való alárendeltségben.

*

Az őstörvény és annak szelleme parabolikus pályát ír le, mint maga Jézus Krisztus, a testté lett Ige, individuális kezdésben a mennyből indult el, megvalósította az emberközi társadalmiságot, és ebből, mint kollektív személyből, az azonosítható személyi individualitást teljességgel megőrizve Istenhez tért vissza, mint hála, dicsőítés, magasztalás és imádat.

Ezt a parabola pályát törte össze a bűn, magát az embert személyében törve össze. Az utána való nosz-

talgia mindvégig megmaradt: egyénileg a belső béke utáni vágyódásban, társadalmilag pedig az igazságosság után való sóvárgásban. A törvénynek és szellemének ezt a pályáját szabta rá Isten a bűn körülményei között mint *kegyelem* Izraelre. Ebben van Izrael örökre meghatározott szellemi jelentősége. Jézus Krisztus óta és az Egyház megszületésétől kezdve ezt az értékrendi mintát egyetlen nép sem kerülheti meg súlyos következmény vállalása nélkül. Ez a törvény tételezeten, annak szelleme átélhetően a *szentség* törvénye és szelleme Istentől adottan, és a *szeretet* kitárulkozása Jézus Krisztusban. Ez pedig a Szentlélek Úristen munkája az egyénben és a közösségben.

2. A BŰN

2.1. A bűn: a megrontott ember és a megrontott törvény

A bűn az ember etikai személyi alanyiségát zúzta össze és ezzel együtt az őstörvény és annak szelleme parabolikus pályáját is összetörte, ennek tartalmi elemeit szétzilálta, és a maga diabolikus adottságának megfelelően szétdobálta, hogy aztán az általa megrontott ember halott, látszatra élő személyéhez igazítva összeszerkessze. A bűn, személyileg mint Sá-

tán, minden vonatkozásban a totális rombolást végezte el. Van ennek azonban egy paradoxális különösége. A Sátán, ha már nem is túri meg a társadalmiságot, legalább társadalmat szervez (Káin várost épít és azt az ő fiának nevével Hánokhnak nevezi, akinek negyedik leszármazottja már bosszúból gyilkol, míg Káin sértett hiúságból ölte meg testvérét) és törvényt alkot, hogy legalább a társadalmi létet fenn tudja tartani. Ehhez azonban a szellemi erőt az őstörvénytől veszi igénybe, és ezt olybá hazudja, mintha az általa megrontott embertől volna. Az ember által szervezett társadalom törvényeiben, amennyiben azok valamennyire is még az ember társadalmi biztonságát szolgálják, az őstörvény világosságából pislákol a társadalmiság hunyó világa. Ez pedig Istennek a társadalomban való jelenlétének köszönhető. Amikor Isten annyira kivonul a társadalomból, hogy már csak néhány ember viszonyul hozzá etikailag Istenbe oltott alanyisággal, és ezek is fájdalommal kérdik Istentől, meddig még az éjszaka, a társadalom darabokra hullik széjjel, és borul romjaiban a Sátánra és annak imádóira. És ez lesz a vég. Az elmondottak azt világítják meg számunkra, hogy az emberek a bűn által való megrontottságáról nem lehet úgy beszélni, hogy ugyanakkor ne legyen szó a törvény megrontottságáról is.

2.2. A megrontott ember

Éva tökéletesen leírja ezt: ő mint szellemében, lelkében és testében megrontott-megbomlott ember leledzik a bűn, a Sátán varázsa alatt. *Testében*: jó az, ami az ízlelő érzetnek, érzékiségnek megfelel; *lelkében*: jó az, ami a tetszetőséget kiváltja; *szellemében*: az önelégedettséget szolgáló bölcsesség kívánatos. Éva a jó minősítés szavait használja a maga megrontottságára nézve, bár Isten a minősítés e szavát az általa teremtett valóságokra nézve alkalmazta, és végül, mikor a teremtésre mint befejezett alkotásra tekintett a minősítő jó kijelentést a tovább nem fokozható minőség megállapítása értelmében tette: „És látá Isten, hogy minden amit teremtett vala, *íme igen jó.*” (1Móz 1,31) Ebben az „igen jó”-ban benne volt Éva és Ádám is mégpedig egészen különös módon. A bűn tragédiája, hogy ez a különösen „igen jó” az emberre nézve, de környezetére nézve is, megsemmisült. Ezen a megsemmisülésen már csak a Kegyelem segíthetett: a megígért Mag.

A bűnnel kapcsolatban a döbbenet az, hogy a Szentírás két alapvető bűnnel kapcsolatban írja le a mindent pusztító ítélő büntetést; az egyik az erőszak, mellyel megtelt a föld, és erre az ítélő büntetés az özönvíz; a másik a perverz, erőszakkal egybekötött paráznság, és erre az ítélő büntetés a tűz. Mégis mikor Jézus a bűnről beszél, bár az Ő visszajövele

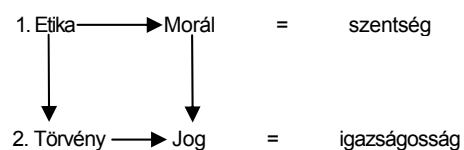
előtti jelek között az erőszak legszörnyűbb tényeit és tetteit említi – mintha nem is ezek lennének a bűn legdöntőbb megnyilvánulásai –, a legszelídebbnek ismert polgári foglalatosságokat sorolja fel mint olyanokat, melyek az említett két ítéletet, ezek indokoltságaként, megelőzték. Így Máté evangéliumában az özönvíz előtti időket az jellemzi, hogy az emberek ettek, ittak, házasodtak és férjhez mentek. Lukács evangéliuma is ezeket sorolja fel, de Sodoma sorsával kapcsolatban e foglalatosságokat kiegészíti azzal, hogy az emberek vettek, adtak ültettek és építettek. Mit akar Jézus mondani ezzel? Az erőszak és a perverz paráznság, mely az ember végső lealjasulása (ez nem természeti állapot, hanem démonizáltság) az Istent nem ismerő polgári életforma gyümölcse. Ez az életforma dobálja széjjel a törvény tartalmi elemeit, és ehhez az életformához igazítja azokat, miközben Isten nélküli jogállamiságról konferenciázik egy globalizált univerzalitásban.

2.3. A megrontott törvény

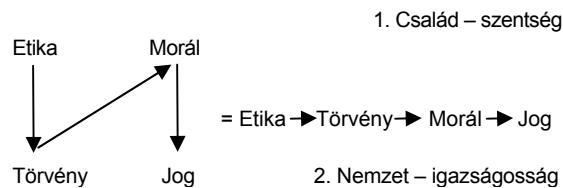
2.3.1. Az igei törvénynek négy tartalmi eleme van: az etika és tétélezetten a törvény, a morál és a jog. Ez a négy elem kétszintes alá és felérendeltségbe, páros kapcsolódásban helyezkedik el mint statikus modell, és ezek lineáris egymásba kapcsolódása dinamikus hatékony modell. Ez utóbbinak már értelmezett

jelentése van. Az előbbi modell szerkezeti, az utóbbi pedig értékfunkcionális modell. Ezeket a modelleket zilálja szét a bűn, és szerkezeti, valamint hatékonysági átalakulásnak veti alá a legkülönbébb változatokat hozva létre. Mindezek a változatok a vallás- és a társadalombűn ismert formáit rajzolják elénk, melyek némelyike állambűnnel párosul.

2.3.2.a. Az igei törvény statikus szerkezete

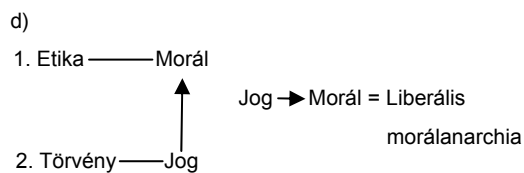
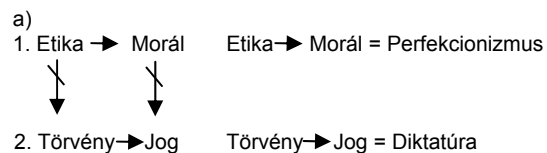

2.3.2.b. Az igei törvény értékhatékonysági modellje

2.3.3. A bűn törvénye

Ősmodellre vetített megrontott szerkezet	Akciószerkezet	Értelmezett hatékonyság
--	----------------	----------------------------

Magyarázat:

A bűn által előidézetten megbomlott értékrendi viszonyulásnak általános jellemzése az, hogy az igei törvény tartalmi elemei szétdobálva megszüntetik a törvény szerinti értékpárok által alkotott értékszintek közötti ugyancsak törvény szerinti függőségi viszonyt, illetve ez a függőségi viszony anarchikus formát ölt, amíg az értékpárok egymástól függetlenül, és törvényellenes helycserét hajtanak végre.

a) változat = az értékszintek között megszűnik a függőségi viszony, melynek következménye az, hogy az értékszintek értékei korlátlan érvényelhetőséget kapnak, amely helyzet individuálisan perfekcionista önérvényesítést eredményez, társadalmilag ideologizáltan pedig diktatúrát.

b) változat = az, ami következményérték, okérték-ké lép elő, ez a humán összeglélet nyomorúsága, mely ideologizáltan társadalmi mozgalom, államszemléletben pedig demokratikusnak mondott társadalmi jogrend.

c) változat = keresztbekapcsolt értékelemek társadalmi vagy vallási erőszakfordulatot akarnak a fennálló viszonyokkal szemben, és fanatizmust gerjesztenek.

d) változat = csonkult igei törvényi értékrend, az, amire jogigény támad, az egyben morál is.

3. A KEGYELMI TÖRVÉNY

3.1. Az őstörvény és a kegyelmi törvény

A kegyelmi törvény nem egyéb, mint a kegyelemben oltott őstörvény. Ez maga Jézus Krisztus, aki a megígért Mag, az asszonytól lett, de Szentlélek által, aki ennek alapján nem más mint a testté lett Ige, Istennek, az Atyának szent Fia, egyben az Ő kijelentése, aki pedig a maga részéről az Atyát jelenti ki. Mindez benne van a kegyelmi törvényben anélkül, hogy az őstörvény lényegén ez valamit is változtatna. Ellenben gazdagította és folyamatosan gazdagítja azt; amilyen mértékben erre nézve valakiben, valakikben nagyobb lesz az ezt megvilágító világosság a Jézus Krisztusban lezárt kijelentés határain belül. Ehhez hozzátartozik az, hogy a bűn annyira mélyreható változást idézett elő általában a teremtett személyi lények világában, különösen pedig az ember világában, mely tragikus tény egyre nyilvánvalóbban e tragédiába bele vonja mind a kozmikus, mind pedig az atomi és az élő sejtvilágot is, hogy az, ami erre nézve Isten legbensőbb mindentudó és bölcs tanácsvezetésében válaszként az örökkévalóságban elvégeztetett, és ott nem mint eszme, hanem mint ténybeli jelenvalóság létezett, a Szentlélek megvilágításában az üdvtörténetben rendre kibontakozva a mi szemünk előtt, az örvendező döbbenet gyermeki ámulatát váltja ki az Is-

tenben való gyönyörködés élményeiben, mely felülmúlja a bűn gyászos halált okozó tényeit.

Így tehát, ha a kegyelemben csak a teremtettség bűn által romba döntött embervalóságának helyreállítását látjuk, bár ez is sok, ha csak a bűn zsoldjával, a halállal szemben a feltámadást, a győzelmes életet látjuk, bár ez is minden képzeletet felülmúl, keveset látunk még ahhoz képest, amivel Isten a bűnre válaszolt. Isten dolgainak ez örvendező látáshoz első feltételként a bűn döbbenetes látása szükséges, és ez nem csupán és nem is az első sorban a bennünket környező külső világban, hanem magunkban és abban a közvetlen környezetben, melyért magunk is felelősek vagyunk. A bűn ilyen etikai-szellemi és nem pusztán külső ténylátása teszi lehetővé, hogy Isten dolgát gyönyörködtetően (kettős vonatkozásban is) döbbenettel szemléljük, és így szemlélve tegyük magunkévá. Az egyik döbbenetes látás Istennek önleplező önlátatása Jézus Krisztusban a megmentő és a megszentelő szeretet jegyében a Szentlélek által. A másik ilyen dolga Istennek az előbbinek következménye, de ez a következmény is kettős vonatkozásban nyilvánul meg. Az egyik az Egyház kegyelmi létesítése, a másik pedig az ember kegyelmi újjáteremtése. E döbbenetlátásokkal itt részleteiben nem foglalkozunk, mert ezekkel a teológia foglalkozik, de azért kellett megemlítenünk, mert Isten válasza a bűnre és ennek zsoldjára, a halálra nézve nem „egyenleg”-válasz, mint ahogy Jézus

Krisztus sem egyenleg-kijelentés a Sátán személyi valóságára nézve, mint azok, akik ezt a kérdést így állítják be a dualisztikusság jegyében, tiltakozva a Sátánról való beszéd ellen, ami által a bűnt moralizálhatóan az ember „tévedéstényévé” sekélyesítik, a Sátánt pedig mint személyt nem létezőnek nyilvánítják, mellyel nem csupán neki tesznek szolgálatot a szövetség harcos élének a kicsorbításával, a megértő kompromisszumos megoldást vagy éppen a „dialógust” helyezve a szövetség helyébe, hanem e kérdésben tett kijelentését illetően magát Jézust hazugnak minősítik, tetteit pedig a mítosz világába utalják.

A kegyelem tehát nem egyenlegkérdés a Sátán, a bűn, a halál és a kárhozat világával szemben. Nem egyenlegkérdés, mert ha a bűn a maga hazugságával áltatott a boldogság és a szabadságra nézve, Isten a hazugság helyébe az Ő igéjét adja, az Ő beszédét, mely soha el nem múlik, mert az Igazság beszéde; ha a bűn a halált ténylegesítette, Isten Jézus Krisztus feltámadott életét adja azzal a dicsóséggel, melyet Ő szerzett meg számunkra a keresztfán; ha a bűn megfosztotta az embert a teremtésben kapott áldástól, Isten ezt az áldást az Ő szent Fiában úgy adja vissza, hogy az a személy újra való megáldása más megáldottakkal Krisztus testét jelentő testvériségben az egy Lélekkel történt megítatás ajándékában; ha a összetörte az ember teremtett személyi alkatát, Isten újjászülő Igéje újjáteremti azt „kibeszélhetetlen és

dicsőült örömmel” (1Pt 1,8) telítve azt; ha a bűn, miután meghódította az embert és eszközévé tette úgyannyira, hogy nem csupán a gonoszt műveli indulatból vagy esetleg csupán kedvtelésből, hanem még ami hasznos is egyébként, a gonoszság érdekében használja fel (a tudomány és a technika alkotásainak sorsa), és miután így kihasználta mint számára értéktelent, kifosztottat, megsebzettet az útfélre dobja, Isten szent Fiában, Jézus Krisztusban ezt az embert felszedi mint neki a legdrágábbat, szeretetének olaját önti rá, szennyét vérével lemossa, kegyelme patyolat ruhájába öltözteti, és azt, aki eddig becsapottan a Sátán szövetségese volt, azt a maga vérén szerzett szövetségébe vonja, nem megmenekült önmagáért csupán, hanem azokért is, akik a Sátán szirénhangjának varázsa alatt állanak.

A kegyelmi törvény az őstörvényen nem változtat semmit, gazdagabbá teszi azt.

3.2. A kegyelmi törvény szövetségjellege: az Egyház

Az őstörvény érvénye idején az ember etikai feladata – léttétele – az volt, hogy teremtettségi adottságát etikai személyi alanyiségében megőrizze. Ennek a feladatnak az ember nem tudott megfelelni, bár mindennel rendelkezett ahhoz, hogy ezt megtehesse. Olyan etikai feladat, aminek az ember nem tudott eleget tenni, ugyanabban a formában az már nem jelent-

kezik, amennyiben volna is még kegyelmi esély újabb kegyelmi feladat elé kerülni, de az is megtörténhetik, Isten maga veszi át a feladat teljesítését. Ebben az esetben az ember etikai feladata Isten cselekvő akaratának való teljes alávetése, ez a Szentlélek által való vezettetés. Egyéb esetekben a Szentlélek tanácsol. Jézus az általa átvállalt feladatra nézve ezt a kijelentést tette: „Mert azért jött az embernek Fia, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett.” (Lk 19,10) Jézus ebbe a feladatba az Egyházat iktatta be. Ezt mondja Péternek az eljövendő Egyházra nézve: „Legeltesd az én bárányaimat”, „Őrizd az én juhaimat” az iránta való, mártíromságig menő szeretet jegyében (Jn 21,15.16). (Ez a feltétele annak, hogy a pásztorból ne legyen béres, és ne bukjon meg az ember újból és végérvényesen az etikai feladat teljesítésében.) Jézus kétszer mondja, hogy „legeltesd” és csak egyszer, hogy „őrizd”. Érthető. Az ige legeltető szolgálatából fakad a megőrzés, és nem megfordítva. A kétszeresen fontos legeltető szolgálatból bárányok születnek, az ige keresztül Jézus Krisztussal, az Egyház fejével eggyé vált egyház pedig megőrzi őket mint juhokat. Ez a szolgálat Jézus lelkének törvénye, az egyházra nézve kegyelmi törvény. Mint kegyelmi törvény szövetségi törvény.

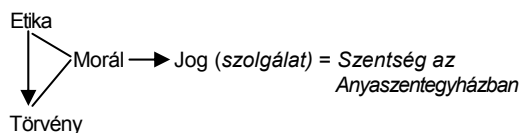
3.3. Az Egyház a kegyelmi törvény etikai erőtere

Az Egyháznak mint szövetségérvényű kegyelmi törvénynek etikai közösségi alanya nem organikus csoportközösség, mivel léte nem a teremtésből fakad, hanem az ember újjáteremtésének a következménye, az egyház pedig ezeknek, mint élő köveknek, Jézus Krisztusban összeillesztett építménye. Kezdetben annak eredményeként, hogy a Jézus által megígért Szentlélek a tanítványokra kitöltetett, Péter apostol igehirdetői szolgálata és a többi tizenegy jelenléte nyomán a Szentlélek az emberek további sokaságát ragadta meg, s létrejött az Anyaszentegyház. Hivatása szerint a benne továbbra is áradó Szentlélek által mint Anya istengyermekeket (bárányokat) szül, és ezeket mint juhokat megőrzi Jézus Krisztus főpásztorsága alatt. Valójában nem az újjáteremtettség kegyelmi ténye és nem önmagában az ebből fakadó a Jézus Krisztushoz való etikai viszonyulás határozza meg a viszonyulás etikai tartalmát, hanem az újjászülő és megszentelő Szentlélek, aki alkalmassá is tett a Jézus Krisztus vérével való meghintetésre (1Pt 1,2). Ő cselekszi meg, hogy az Egyházban az a közösségi életforma jöjjön létre, mely a kegyelmi törvényt erőterként jeleníti meg. Az egyház feladata éppen az, hogy etikai erőter legyen nem önmagáért, hanem mindazokra nézve, amelyekre hivatott. Ez az etikai erőter a Szentlélek által a gólgotai kereszttáldozatból fakad, és egy-

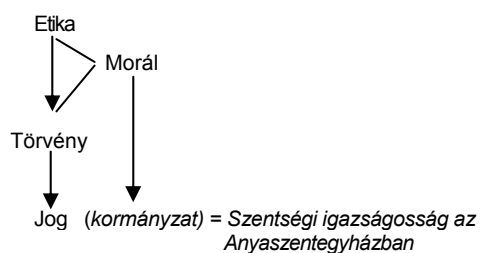
ben válasz mindazon hamisságokra, melyek a Szentlélek Úristen nevében mint produkciók történnek.

Az etikai erőtérré nézve a kegyelmi törvény tartalmi elemeinek a már elmondottakhoz és ábrázoltakhoz való viszonya a következő:

1)

2)

Magyarázat: 1) az etika mint az Úrhoz való szentségi viszonyulást aktualizáló aktus és a törvény mint etikai erőtérré nyilvánult életforma együttesen határozzák meg a morált (nem láncolatban való értékközvetítésről van szó), melyből a jog mint igeileg fegyelmezett és vigyázó diakóniai szolgálat fakad a kit-kit megillető érték szolgálata értelmében; 2) a morál értéktartalma ugyanaz, mint az előbbinél, mely az Egyház igei és vigyázó fegyelmét szolgálja, a jog azonban mint a kormányzat szellemi tényezője, az etika szentségi

aktusából és az ezt külsőleg kifejező életformából, mint törvényből fakad a morál társadalmiságában.

Ha figyelembe vesszük az igei indoklás mellett azt, amivel az Egyház mint világgal szembesül, akkor ez a vázlatképlet teljesen indokoltá válik. Nem világi, hanem üdvtörténeti, szellemtörténeti látásban a világ három fázisban éli át a maga társadalmát. Az egyik – etikailag értelmezve a szót – az *archaikus* társadalom, mely transzcendens értékrendszer felé irányult, és mint ilyen, nyilván a bűn körülményei között, etikai értékeket hoz létre, ezeket lehetősége szerint dúsítja és gyarapítja, ezek szerint igyekszik élni. Ezt a *humanizált modern* társadalom váltja fel, mely humanorientált lévén már nem képes etikai értékek kreálására, hanem az archaikum által felhalmozott értékekből él, és ezeket természeti humán értékeknek hazudja. Ez a modern társadalom *értékparazita* társadalom, mely humanisztikussága folytán *grandiozitásra* tör. Miután ez a társadalom minden etikai értéket felélt, az *antihumán posztmodern* társadalom morálanarchiája következik, melyet *globalizálással* akar jóvá tenni.

3.4. A kegyelmi törvény és az Egyház társadalmisága

3.4.1. Mivel az Egyház társadalmisága (nem egyházi társadalomról van szó!) nem organikus közösségi alakzatokban jut kifejezésre, az egyház nem család még

a nagycsalád értelmében sem, hanem nép, mégpedig Isten népe. Mint nép azonban nem nemzet még akkor sem, ha az ige anyanyelven megszólaltatott ige. Az azonban igaz, és különös hangsúlyt kell kapjon, hogy a család organikus értelemben csak úgy lehet család, ha az az Egyház etikai élő közösségi sejtje, a nemzet pedig organikusán csak abban az esetben képes nemzetté lenni, amennyiben jellemzően az ilyen családok összessége Isten szeretetében, a nyelvi ősnépiség egybekapcsoltságában más nyelvi ősnépiségek tisztelete mellett. Az ilyen nemzet az Isten imádata és az előtte való hódolat jegyében esetleges hatalmi helyzeténél fogva sem teszi az Egyházat nemzetegyházzá, megfosztva azt prófétai küldetésétől, de maga egyházi nemzetté lényegül. Meg kell jegyeznünk azt, hogy organikusán, tehát eredendően egyetlen egyházi etnikum van, és ez Izrael. A fenti minősülések soha nem valósulnak meg teljesen, de az a döntő tényező mind a család, mind a nemzet számára, hogy ilyen értéktájékozódása legyen, ennek megfelelő szándékoltsága (a fenomenológiai intencionalizmust meghaladva) az etikai küzdés határozottságában és kitarításában, mint ahogy az Egyháznak is ez a szövetségi sorsa.

3.4.2. Az Egyház társadalmisága *kegyelmi társadalmiság*. Ennek alanyi hordozói az Egyház hitvalló tagjai. Az Egyházat azonban nem csupán ezek alkotják, ha

nem azok is, akik vallásérzületileg az egyház tagjai. Az egyház kegyelmi társadalmiságát meghatározó körülmény az, hogy az előbbiek etikai viszonyultságának szorosságában legyenek hűségesek a megvallott hit szövetségi elkötelezettségében, az utóbbiak pedig ilyen hitvallók felé való értékírányultságban éljenek. Ezek nem lezárt egyháztagsági kategóriák. Egymás között az átjárás lebocsátott hídjai vannak, az Egyház gyarapodását az jelzi, ha a hitvallók száma nő az Egyházban, és minél többen lesznek az Egyház kegyelmi társadalmiságának alanyai. Tény az, az Egyház társadalmisága nem homogenizált, hanem tagolt tagság a kegyelmi ajándékok tartalmában és hatékonyságában, a homogenizáltság csak egyetlen irányban nyilvánulhat meg, mégpedig a Lélek gyümölcseit kívánásban, a bűnismeretben, a bűnbánatban.

3.4.3. Az Egyház kegyelmi tagsága nem csupán helyileg-időileg tagolt a kegyelmi értékek alanyiságát illetően, hanem társadalmisága üdvtörténetileg szakaszos, az Egyházat a kegyelmi kihirdetésének pillanatától kezdve Jézus Krisztus vére alatti lét adottsága érvényében értve. Ebben a vonatkozásban az üdvtörténelem a kegyelmi törvényre vonatkoztatva az Egyház társadalmiságának négy szakaszát rajzolja elénk: a személyi-egyedi, a családközösségi, a választott nép-egységi és a népekből kihívott kegyelmi társadalmisági szakaszt. E szakaszokat illetően az Egyház társadal-

misága láthatóan alanyi értéktájékozódásban, tehát tartalmilag, nem csupán a kegyelmi megragadottság vagyis a kegyelmi törvény érvényének alanyi körében mutat fokozatosságot: a Lélek ugyanaz csupán a társadalmiság köre mutat táguló irányzatot. E szakaszok különös jellemzője az, hogy mindenik az üdvtörténelem egy-egy meghatározó kegyelmi aktusával gazdagítja az etikai értékrendet, és így magát az etikai viszonyulást. Az előbbi szakaszok ilyen aktusai megmaradnak meghatározóként a következő szakaszokban.

a) A személyi-egyedi kegyelmi szakasz jellemzője, hogy az Egyháznak nincs bibliailag feljegyzett földi társadalmisága, hanem csupán mennyei társadalmisága van. Ez azért jelentős, mert nincs kizárva, hogy az utolsó idők zárószakaszában Jézus Krisztusnak szétosztan több ilyen személyi-egyedi Egyháza lesz. Ennek az Egyháznak első személye Ábel, aki lelki módon mutatta be áldozatát, és ez az áldozat örökérvényű áldozat; a második személy Séth, akinek Énosh fia született és „Akkor kezdték segítségül hívni az Úrnak nevét.” (1Móz 4,26) Séth az Isten segítségül hívásával az ima-aktust vezette be az Egyház életébe, amely aktussal kapcsolatban a Szentírásból azt olvassuk, „aki az Úrnak nevét segítségül hívja, megtartatik” (ApCsel 2,21); a harmadik személy Énokh, aki az Úr előtt való járásban az etikai életformát tette dellé az Egyházban, miután az előtte valók éltek hosszú időket, házasodtak és fiakat nemzettek; a negye-

dik személy Noé, aki már átmenet a család-szakaszhoz, akinek etikai aktusa a bárkaépítés a földet megtöltő erőszakkal szemben. Ez az üdvtörténelem állandó etikai feladata azok révén, akik Istennel járnak és tökéletesek a velük egykorúak között (1Móz 6,9). Erre nézve szólt meg először Isten igei parancs formájában.

b) Az Egyház család-modellű társadalmiságának a szakasza az Isten parancsára földjét, rokonságát, atyjának házát elhagyó, ezekből kihívott Ábrámmal kezdődik, aki mint az Egyház Istennel való szövetségének eredendő, de először az idejében kijelentett első alanya a hívők-hitvallók ősatya, az Ábrahám nevet kapja. Ebben a modellben ő az a kegyelmi eset, akinek elég kell tennie a kihívó, majd a legszeretettebbet feláldozni kívánó isteni parancsnak: az etikai aktusnak ez a formája megmarad örökre; a második személy Izsák, akinek etikai aktusa az ellenvetés nélküli oltárra helyezettsége: ez az etikai aktus megmarad örökre; a harmadik személy Jákób, aki szenvedélyesen akarja a bűn folytán elveszett áldást, ezért életre-halálra megharcolja a maga kegyelmi harcát a Jabbók révénél, miután előbb (Isten biztat e küzdelemre és erőt is ad hozzá) Isten angyalai jöttek vele szembe azon a helyen, melyet Isten táborának nevezett, Mahanaimnak: ez a harc, mint etikai aktus örökre megmarad az egyházban. Ez a harc Isten által kezdeményezetten, általa segítettén vívott győzelmes befejezést ka-

pott, eredményeképpen a küzdő új nevet kapott: Izraelnek neveztetett.

c) Az Egyház előző, „családméretű”, immár kijelentett, szövetségi jelt is hordozó szövetségi társadalmisága (ez az az élő sejt az Egyház életében, melynek rendeltsége, hogy örökre megmaradjon, ha a család szülő és gyermek vonatkozásában család akar lenni) ebben az üdvtörténeti szakaszban népkeret társadalmiságává tágul. E szövetségi népnek kijelentett lététéle, hogy szent nép legyen és papok birodalma (2Móz 19,6). Erre nézve ennek a népnek Isten már *kijelentett tételes kegyelmi törvényt ad*. Ez a társadalmiság értékírányzatában az *Istenben, alkotásaiban és törvényében gyönyörködő társadalmiság*. Ez a gyönyörködés az imádat és a hódolat mellett a harmadik legdrágább etikai aktus. Ez az etikai aktushármaság, mely a kegyelmi törvény érvényének emberi oldalról a legfőbb garanciája mindvégig megmarad az Egyház életében. Az a törvény, melyben gyönyörködni nem lehet, nem csupán arra nem számíthat, hogy erőszak nélkül érvényesüljön, hanem etikai-morál értékénél fogva még arra sem, hogy egyáltalán törvénynek neveztessek.

Ez a törvény Istent – értsük a Szentháromság Úr-istenét – az etikai létre elhívott nép, Izrael számára uralmi hatalmat gyakorló, a népet ennek engedelmes elismerésére kötelező Szent Fenségként jelenti ki, aki dicső (Zsolt 29), ezért szent félelemmel telt hódolat

illet meg (etikaivá visszafordult jog), melyet cselekvő ceremoniális etikai aktusokban kell kifejezni Istennek a szent láda által jelzett jelenlétében, aki ugyanakkor személyesen lakik az ő szent sátorában, majd pedig templomában, és aki szövetségi népe felé terjeszti védő és áldó kezét az ígélet teljesítésében e népnek ajándékozott ország megtartása érdekében. A testen végrehajtott szövetségi jel mellett lett a szombat megtartásának kötelezettsége lelki szövetségi jel gyanánt.

E kegyelmi törvény etikai súlyát – abban, hogy elsőként öntetett tételes formába – az adja meg, hogy ennek tétélező kijelentője maga Isten, de ehhez hozzájárul az, hogy Isten ezt a törvényt szeretete melegével e nép léttételeként e nép létébe égette. E lététel etikai felelősségét a népért való belegörnyedésig Mózes hordozta, példát mutatva minden nép vezetője számára, hogyan kell hordani Istennel szemben az etikai felelősséget az általuk vezetett népre nézve. Elvész az a nép, melynek vezetője nem hit nélkül, hanem élő hit nélkül, a Mózes hite nélkül való.

Ez azonban a kérdésnek csupán etikai oldala. Ugyanilyen jelentőséggel bír a kérdés morális oldala, és pedig kiélezetten a jog vonatkozásában. Szentségre elhívott népnek jogi közügyisége nem lehet más, mint a kormányzat morális tisztasága, a polgári viszonyulásokban pedig társadalmi helyzettől teljesen független igazságosság szolgálata. Ezt a mózesi törvé-

nyek kategorikusan előírják, úgyannyira, hogy a prófétaknak nem csupán etikai, hanem morál-jogi alapjuk volt ezeket lángoló szavakkal számon is kérni akár a királytól is. Az etikai oldalnak a morál-jogi oldal olyan döntő tartozéka, hogy az utóbbinak megdőlésével megsemmisül az előbbi is. Izrael ekképpen nem csupán szentséges papi rendeltségre hivatott el, hanem arra is, hogy értékrendi politikai nép legyen nem görög módra, hanem a szentség és a papság értelmében. A politikumnak pedig ez az egyetlen társadalmisági feltétele.

c) A negyedik üdvtörténeti szakasz az utolsó idők kora, Jézus Krisztus megváltó munkájának kairosa, üdvideje Ábelig visszamenőleges hatállyal. Jézus Krisztusig az Egyház a teljesség utáni vágy-Egyház, Jézus Krisztus eljövételével, Jézus Krisztusban, a testté lett Igében az Egyház *tény-Egyház* lett, és ez is marad az idők végezetéig. A tény-Egyház magába építette, és folyamatosan magába építi mindazokat az aktuselemeket, melyeket a vágy-Egyház a teljesség utáni égő vágyában mint etikai aktusokat aktualizált Istenhez való etikai viszonyulásában. A tény-Egyháznak Jézus Krisztusban az lett az üdvtörténeti feladata, hogy az égő bizonyság híven őrizze azt, amit az égő vágy aktualizált, és a Szentlélek Úristen minden igazságra elvezető munkája révén tovább gazdagítsa. Ezzel kapcsolatosan általánosan ismert teológiai kérdésekkel nem kívánok foglalkozni, egyéb

ként is a kérdés sokágú boncolgatása a teológiai tudományok feladata.

Az, amiről ebben az írásban beszélünk kell, szorosán a kegyelmi törvénnyel van összefüggésben. Erre nézve, mint kiindulási tétel, meg kell állapítanunk azt, nincs két egyház: látható és láthatatlan egyház. Az az egyház, mely láthatatlan, nem egyház, s ez nagyon fájdalmas. Ezt különösen a totalitárius államok ideológiai diktatúrája alatt tette nyilvánvalóvá Jézus Krisztus. A tény-Egyház, a látható Egyház adott történelmi helyzetben a mártírok egyháza és azoké, akik lélekben a mártírokkal egységben érzik magukat. A tény-Egyháznak azonban minden útja és rendeltetése minden korban az, hogy Jézus poharát kiigya, az ő keresettségével megkeresztelkedjen, nem hagyván magát megtéveszteni azon hízalgó szavaktól, melyekkel az őskígyó erről le akarja beszélni az általa rendelt magasztos célok szolgálata érdekében a „tolerancia” bűvszavával kísérve, miközben éppen ő az, aki nem toleráns.

A tény-Egyház azt jelenti, Jézus Krisztus valóságosan – és nem teológiai frázisokban – jelen van az Egyházban, annak gyülekezeteiben, tagjai révén annak minden szolgálatában, testületeiben és végső soron kormányzatában. Ez egyedül csak a Szentlélek Úristen által s az ő vezetése alatt történhet meg. Ebben az összefüggésben lássuk meg, mit jelent a kegyelmi törvény.

d) Jézus Krisztus, mint a Törvény egyik Isten-személyű adója, forrása, értelmezi a Törvényt szavával, tanításával, tetteivel, életével egyaránt. Ebben a vonatkozásban kiemelkedik a Hegyi Beszéd, melynek révén az a „hegy”, melyen Jézus ezt a beszédet elmondta, a Sínai hegy magasságába emelkedik fel. Nem hiába szólal meg a mennyei Atya ezt a tényt aláhúzóan: „Ez amaz az én szerelmes Fiam, akiben én gyönyörködöm: őt hallgassátok.” (Mt 17,5)

Jézus a Törvényt két szempont figyelembevételével értelmezte az utolsó idők emberére és az Egyházra nézve az ő dicsőséges visszajövetelére való tekintettel. Az egyik az, hogy a világ megtelik gonoszsággal. Ma már látjuk annak a bölcsességnek a mélységét, amellyel Jézus a Törvényt értelmezte és értelmezésében a Törvényre nézve végrehajtási utasítást is adott (a Hegyi Beszéd nem ajánlás, hanem parancs). Ezt Jézus nem csupán a bűntettek, a bűnaktusok halmozódására, azok szélesedő változatosságára és már a gyermekkort is átható terjedtségére nézve tette, hanem az istenfiúi rálátás világosságával arra a szellemre való tekintettel, mely mint végső fázisába jutott világszellem mindezeket szükségszerűen gerjeszti, és az egyetemes züllesztés kényszerpályáján tartja az egész emberiséget. Ez a szellem hamis prófétákat élvonalba küldő, a társadalom szekezetének szelleme, mely az alávalóságot pöffeszkedő önteltséggel hozza világhatalmi helyzetbe. Ennek végkifej-

lését világosan látta Jézus még abból a helyzetből ki-, indulva, amikor azt mondhatta a gyermekekkel kapcsolatban, hogy ezeké a mennyek országa. Azt, hogy hová jutott a társadalom szerkezetének szelleme, azon mérhető le, amivé a gyermekeket tette, amire azokat fel lehetett használni, beleértve ebbe a fiatalokat is.

Vannak, akik ezt világosan látják, de csupán az eredmény közvetlen okát hibáztatják, a társadalom szerkezetét. Abban a reményben, hogy a szerkezeten változtatva minden megváltozik, a legnagyobb – és lehet, szándékoltan gonosz – szellemi sötétségről tettek és tesznek bizonyosságot, amihez egyes egyházakat is maguk mellé tudtak vagy éppen tudnak állítani. Így, legyen az véres vagy „bársonyos” forradalom, a pusztító szerkezet megváltozottságába a maguk bűnös alanyiségát mentik át, és amennyiben az újabb, a megváltozott szerkezet „hatékonyabb”, maga a társadalombűn is hatékonyabbá válik. Ehhez végső sorban nem is kell más, mint az, hogy az államhatalom ezt a maga eszközeivel törvényesítse, és így a társadalombűn mellé esetleg egyházbűnnel szegélyezve, hozzásegül az állam mint szellemi csatlóshoz a hatalmi csatlós. A világszellem totális és „globális” uralomra jutott.

Ezzel ellentétben, de az elmondottak által különös hangsúlyt kapva, Jézus a Törvényt a maga személyében és az általa elközéltett *Isten országára*

nézve értelmezi, azaz a Törvény irányvénnyű érték-tengelye mellett egy másik értéktengelyt tesz hangsúlyossá, és e kettő együttesen rendeltetett kegyelmi törvényként élettörvény lenni az Egyház társadalmiságában.

A Sínai hegy törvénye olyan, mint egy országra és annak népére a föld és az ég között vízszintes síkban kifeszített etikai, morál és jogi értékrend csillagképe, melyet a felette, a legszigorúbb szankció mellett Egyszemélyűnek megélt, láthatatlan, népére és ennek országára féltő szeretettel vigyázó Isten jelentett ki, aki a szentség megközelíthetetlen magasságában lakik. Ő az, aki az általa való megajándékozottságra szüntelen, személyi, családi és össznépi emlékeztetéssel (csodálatos szabadulás Egyiptomból és ugyanilyen csodálatos beültetése e népnek egy olyan országba, melyet előzőleg nála sokkal erősebb és számosabb nép lakott) a kegyelmi szövetségi tudatot éleszti, ezért a szövetségi hűséget számon is kéri a kijelentett Törvénye szerint való élet megkövetelésében. Ebből adódik az, hogy e népnek istentudata szorosan kapcsolódik az országtudathoz, melyet még akkor sem felejt el, ha ez országból szövetségi hűtlensége folyományaként kiűzetett. Amennyiben e nép istentudata egybeesik az országtudattal, és e kettőt a Törvény tudata köti össze, e nép minden más néptől elkülönítetten *törvénytudó* nép. Ez Izrael léttudata és egyben létminősége.

Az, hogy mennyire volt állhatatos, Jézus prófétai bírálatából tűnik ki.

Jézus a Törvényt úgy értelmezi, hogy csak az Atyára tekint, és az Atya által neki ajándékozott népre – az ő e népnek való ajándékozottságára nézve a benne megélt hitre és a vére hullásával történt megváltottságra való tekintettel. Ennek következménye az, hogy ez a nép a Szentlélek vezetése, ítélő igazgatása, minden igazságra való elvezetése folytán, összegezve: a Törvénynek a szívekbe történt helyezése következtében a megszentelődés útját járja. A Törvény ezen értelmezéséből kihull a földi ország (Izrael a Jézusban való hit esetében megtarthatta volna azt), és megmarad a nép, mely földi ugyan, de irányultságában mennyei. Jézus a Törvényt erre az irányultságra nézve értelmezi, mely ilyenformán merőleges irányultságot kap, anélkül azonban, hogy a törvény vízszintes értékirányultságán valamit is változtatott volna a morál és a jog megkövetelt értékvalósága tekintetében. Ez a követelmény Jézus Krisztus királyi viláгурalmi rendeltsége folytán az Izrael által visszanyert ország ilyen minőségbeli elkötelezettsége mellett kiterjed a világ minden országára, és az országok a követelmény súya alatt kormányzatukban felelősek népükkel szemben, rajtuk túl pedig Istennel szemben. E felelősség alól egyetlen ország sem vonhatja ki magát arra hivatkozva, hogy nem ismeri Istent, mivelhogy ateista vagy talán szabadelvű.

Az országok ilyen etikai, morális és jogi felelőssége csak másodlagos felelősség, az Egyházak – csak a történelmi egyházakról van szó, melyek az etika, a morál és jog letéteményesei történelmi megerősítéssel az egyházi és az ezen túlhaladó társadalmiság tekintetében, a szekták szóba sem jöhetnek – felelősége elsődleges felelősség.

Az egyházak – mondjuk: az Egyház – felelősége a Törvény fentiek szerinti értelmezése folytán az, hogy társadalmiságának felelősége hitvalló részének és kormányzatának felelőségében csúcsosodik ki. Ez arra való tekintettel, hogy Jézus a Törvényt és ennek a Hegyi Beszédben értelmezett tartalmát egyrészt mint a morál és a jog, másrészt pedig mint etikai értékrendi erővonalat a vízszintes és a függőleges irányultságban egymásra merőleges viszonyulásba rendezte, és így a kegyelmi törvény egymáshoz tartozó, de kettős értékirányultságát a kereszt alakjában állította elénk. A golgotai kereszt csak a Jézusé, mint áldozati oltár egyedül őt illette és illeti meg. Bennünket ez abban illet, hogy bűneinket erre a keresztre vitte fel, és ezen halt meg értünk, hogy nekünk az halála által, feltámadása révén életünk legyen. Kegyelmi életünk számára azonban meghagyta a Törvény és a Hegyi Beszéd értékirányultságaiból adódott keresztet mint az ő igáját a mi életünkbe ágyazottan, melyet az Evangélium tesz könnyűvé és gyönyörűséggé. Az ő népe erre a keresztre feszített nép; ma-

ga az Egyház e keresztben diadalmas Egyház, és Jézus Krisztust e kegyelmi törvényben, mely a Jézus Krisztusban való élet lelkének törvénye, magasztalja az ő népe, maga az Egyház és társadalmisága.